

Erotizmas XXI a. lyginamojoje kultūrų perspektyvoje: lotoso pėdos traktavimas Vakaruose ir Kinijoje

Loreta Poškaitė

Moters pėdų tvarstymo paprotys tradicinėje Kinijoje – tai vienas prieštarigiausiai vertinamų kinų kultūros reiškinių Vakaruose. Jis buvo laikomas egzotišku ir kartu atgrasiu, demonišku, buvo idealizuojamas ir kritikuojamas. Tačiau nuo XX a. antrosios pusės Vakarų sinologijoje įsivyravo pėdų erotizavimo tendencija, kitaip tariant, bandymas lotoso pėdas traktuoti kaip erotinio vyrų gundymo priemonę ir moters galios įrankį. Tam pasitelkiamos įvairios vakarietiškos teorinės prieigos, ypač psichoanalitinė fetišizmo teorija. Šio straipsnio tikslas yra atskleisti lotoso pėdų erotizavimo savitumą, siejant šį paprotį su literatūrine kūryba, arba teksto kultūra. Taip pat bus siekiama parodyti pėdų tvarstymo ir erotizmo sąsajas Vakarų ir kinų sinologijoje bei jų ryšį su šiuolaikine Vakarų erotizmo kultūra.

Pagrindiniai žodžiai: lotoso pėda, pėdų tvarstymas, erotizmas, kūnas, fetišizmas, tekstai, literatūrinė vaizduotė

Žymus dabarties lietuvių filosofas ir filosofijos tyrinėtojas Algis Mickūnas poleminėje knygoje *Summa erotica*, žvelgiančioje į eroso sampratą iš lyginamosios Vakarų ir Rytų (Indijos) filosofijų bei kultūrų perspektyvos, apgailestauja, jog Vakaruose erotika, besiremianti dvilype metafizika ir pozityviąja ontologija bei noru viską išaiškinti, buvo „neišvengiamai suprantama kaip grynai psichologinė *romantika*“ ir redukuojama į šeimą, subjektyvią patirtį, subjektyvumą („kažkokį „vidinį“, kažkur žmogaus kūne glūdintį subjektą“), moters galią ir kūno patrauklumą bei žadinamą aistrą, lytinę partnerių trauką, seksą, biologinį pasitenkinimą ar atskirų kūno dalių dirginimą (Mickūnas 2010, p. 19, 21). Filosofas tai sieja ne vien su erotinių aistrų ir apskritai kūno nekentimo tendencijomis (ypač krikščionybėje), bet ir su polinkiu į du kraštutinius – moters pažeminimą, nužmoginimą bei pavertimą blogio įsikūnijimu, arba nukūninimą ir sudvasinimą, pridengiant ją skaistybės rūbu ir paverčiant nepasiekiamu idealu¹.

¹ Kaip jis pastebi, reikalavimas aukštesnei dieviškai būtybei „visada liepia atsisakyti ne biologinio kūno, o kūniškos erotinės aistros“, paverčiant ją nuodėme ir žmogaus kaltės priežastimi, reikalaujančia išpažinties ir ritualinio apšalymo, o taip pat visų aistringų santykių su pasauliu atsisakymo. „Vakarų religijū įsitikinimu, šios aistros ir traukos objektas yra moteris. Ji trukdo vyrui siekti grynumo, veda jį į pagundą: ji – levos duktė, per kurią vyras prarado rojų, ji kalta. Visa, kas moteryje erotiška ir patrauklu, reikia paversti priešingybe, kažkuo nežmogiška“, arba pulti į kitą kraštutinumą ir paversti ją Madona, Švč. Mergele, nes „Madona – aukščiausio rango nekaltos ir nepasiekiamos moters įvaizdis; ji aprengta ir erotiškai nepavojinga, nuginkluota ir todėl „mylima“ tik iš tolo. Erotiškas moters kūnas apvilktas skaistybės rūbu: šitai pridengta, kūniška moteris iš viso išnyko“, tapo nepasiekiamu, neerotiška, „tiesiog grynąja dvasia“ (Mickūnas 2010, p. 47, 48, 50).

Atsižvelgiant į tai, nereikia stebėtis, kodėl prieš beveik dešimtmetį Lietuvą pasiekusi skandalinga ir itin prieštarai vertinama, bet dabar visame Vakarų pasaulyje žinoma amerikietės Eve Ensler pjesė „Vaginos monologai“ išgąsdino kai kuriuos žiūrovus ir net vieno iš jos pastatymo reklaminių plakatų platintojus neva dėl pernelyg šoki-ruojančio jų turinio intymumo – nepaisant to, kad šios pjesės tikslas buvo ne vien atskleisti erotines, su lytiniais santykiais siejamas moterų kūno patirtis².

Tačiau ne visose kultūrose erotinis moters patrauklumas buvo siejamas su jos genitalijomis ir krūtimis, kaip tai buvo ir didžiaja dalimi tebėra Vakarų kultūroje. Antai vėlyvojoje imperinėje Kinijoje jis buvo siejamas su moters pėdomis, tiksliau, lotoso pėdomis³. Tiesa, tvarstyčių pėdų sąsajos su erotizmu buvo tik viena iš daugelio šio fenomeno traktuočių Vakaruose ir Kinijoje. Kita vertus, būtent šis vertinimas, įsivyravęs kinų ir Vakarų sinologijoje nuo XX a. antrosios pusės, atrodo ir vienas problematiškiausių, nes jis beveik išimtinai remiasi vienu kinų rašytiniu šaltiniu. Tai daugiatomis rinkinys daugiaprasmišku pavadinimu „Ridikų rinkimas“ (*Cai feilu* 菜菲錄, išleistas 1934–1941 m. Tianjin mieste, jo sudarytojas Yao Lingxi 姚灵犀)⁴, kurį galima laikyti savotiška amerikietiškujų „Vaginos monologų“ versija. Jį sudaro įvairūs vyrų ir moterų atsiminimai, apmąstymai apie tvarstyčių pėdą ir jos vertinimai, o taip pat vizualinės jos iliustracijos (nuotraukos, piešiniai ir pan.). Būtent šio rinkinio atsiradimo aplinkybės ir pobūdis, taip pat daugelio jo tekstų žanriniai bei stilistiniai ypatumai skatina patalpinti pėdų tvarstymą ne tiek į realios erotikos ir lytinių santykių, kiek į literatūrinės kūrybos kontekstą. Toks kontekstas, viena vertus, suteikia šiam fenomenui tam tikrą savitumą ir išskirtinumą. Kita vertus, leidžia tyrinėti jį pasitelkiant pačias įvairiausias vakarietiškas teorijas ir požiūrius, kuriais sinologai vadovaujasi iki

² Šios pjesės vertinimas turbūt galėtų tapti atskiro tyrimo objektu. Kai kas vadina ją draminiu monologu apie moters kūno gyvenimą, kiti – dokumentine pjesė apie intymų moterų gyvenimą, pagrįsta apie 200 įvairių tautybių, amžiaus, socialinės ir šeiminės padėties bei profesijų moterų pasakojimais apie savo erotines ir lytinio gyvenimo patirtis. Vis dėlto itin svarbią vietą tarp šių pasakojimų užima jų prisiminimai apie patirtą lytinį smurtą, išprievartavimus, baimes. Būtent tai paskatino pjesės autorę įkurti judėjimą kovai su smurtu prieš moteris, o specialią tam skirtą dieną, vad. „V-Day“, garsios visuomenės moterys skaito ištraukas iš šios pjesės. Jas Lietuvoje 2010 m. kovo 8 dienos proga skaitė ir žymios Lietuvos moterys – mokslininkės, menininkės, TV laidų vedėja. O dar anksčiau – 2003 m. pagal šią pjesę buvo pastatyti net du spektakliai – Rusų dramos teatre (rež. Guliano di Capua) ir Kauno Mažajame teatre (rež. Vytauto Balsio „Katytė P“) – būtent pastarojo reklaminius plakatus baiminosi platinti tuo užsiimanti įmonė (apie tai: www.15min.lt/naujiena/kultura/teatras/spektaklio-pagal-E-Ensler-pjesę-vaginos-monologai-plakatas-suglumino-kauno-verslininkus-283-42 [žiūrėta 2014-12-09]).

³ Kinijoje didelės pėdos buvo laikomos ne tik nemoteriškomis, bet ir nesiderinančiomis su civilizuotumu, dėl ko jos irgi buvo tvarstomos. Tiesa, kai kurie šio reiškinio tyrinėtojai mano, kad viena iš tvarstytos pėdos erotinio patrauklumo priežasčių – tai apnuogintos jos formos asociacijos su moters genitalijomis.

⁴ Jo pavadinimas labai įvairiai verčiamas į anglų kalbą: „The Record of Tiny Feet“, „Record of Cai Fei“, „The Record of Gathering Fragrance“, „The Picking of Radishes“. Savo lietuviškame vertime aš sekiau pastaruojų anglišku vertimu, kadangi būtent jo autorė – Dorothy Ko, bene vienintelė iš man žinomų tyrinėtojų, paaiškino tokios interpretacijos varianto kilmę – esą tai aluzija iš „Dainų kanono“ („Shijing“) žodžių: *Cai feng cai fei* (laukinių žolių-rinkimas-ridikų-rinkimas)/*wuyi xiati* (ne-žemiau-kūno). Pasak Ko, tuos žodžius galima versti taip: „Neišmeski lapų vien dėl to, kad šaknys („žemiau kūno“) yra karčios ar sugedę“, o minėtojo rinkinio sudarytojas Yao Lingxi juos esą interpretavo taip: „net jeigu pėdų tvarstymas yra trūkumas, dėl to mes negalime nuvertinti moters kūno ir atmesti šio dalyko“ (Ko 2005, p. 71).

šių dienų ir kurie padeda susieti šią kinų tradiciją su kai kuriais XXI a. Vakarų ir globalioje kultūroje pasireiškiančiais moterų kūno erotizavimo fenomenais, taigi pažvelgti į jį iš lyginamųjų kultūrų studijų perspektyvos. Todėl šio straipsnio tikslas yra atskleisti pėdos tvarstymo ir erotizmo sąsajas Vakarų ir kinų sinologijoje bei jų ryšį su šiuolaikine Vakarų erotizmo kultūra. Tuo tikslu pirmiausia bus aptariamasi svarbiausios tvarstytos pėdos interpretuotės Vakaruose bei ideologinės jų ištakos, o paskui – jos erotizavimas kinų literatūroje ir Vakarų sinologijoje. Bus analizuojamos, lyginamos ir kritiškai vertinamos šio fenomeno tyrimuose pasitelktos teorijos, idėjos ir išvalgos, o taip pat jas įkvėpusieji kiniški tekstai apie tvarstytas pėdas. Straipsnio pabaigoje bus bandoma atsakyti į klausimą, kaip šis kiniškasis paprotys gali būti siejamas su kai kuriomis šiuolaikinėmis moterų kūno „erotizavimo“ ir „kankinimo“ madomis, o galbūt net jas nulėmė.

Moterų pėdų tvarstymo praktika ir paprotys tradicinėje Kinijoje – tai vienas prieštarinčiausiai traktuojamų kinų kultūros reiškinių Vakaruose. Nors jis tapęs praeities „reliktu“, tačiau tyrinėtojų dėmesys jam neblėsta iki šių dienų – iš dalies dėl to, kad jis bene geriausiai įkūnijo vakariečių akyse Kinijos „kitoniškumą“, unikalumą ir padėjo kurti jos neperprantamumo mitą. Tai puikiai atspindi ir dažnai Vakarų autorių tekstuose jam pridodamas epitetas „keistas“, „egzotiškas“, „barbariškas“. Tačiau pėdų tvarstymo prasmę ir vietą tradicinėje kinų kultūroje vakariečiai dažniausiai aiškino ir tebeaiškina, remdamiesi pačiomis įvairiausiomis vakarietiškomis teorijomis, ideologijomis bei perspektyvomis: krikščionybės, modernizmo, fetišizmo, feminizmo, patriarchalizmo ir t. t., taip pat vieno žymiausių Vakarų erotizmo teoretikų Georges'o Bataille'o išvalgomis. Vis dėlto nei viena iš vakarietiškujų teorijų neatrodo visiškai įtikinanti ir pakankama – pirmiausia dėl to, kad, kaip šiandien pripažįsta daugelis tyrinėtojų, pati ši praktika Kinijoje galėjo turėti ne vieną, o bent keletą kilmės istorijų. Be to, jos reikšmės ir mastai keitėsi, įvairavo ir buvo skirtingai traktuojami pačioje Kinijoje⁵. Tvarstyta pėda buvo Vakaruose egzotizuojama, erotizuojama, estetizuojama, demonizuojama, t. y. laikoma daugelio tradicinės kinų kultūros blogybių įkūnytoja. Nuo XIX a. pabaigos šį požiūrį perėmė ir kinai, pradėdami kovą su pėdų tvarstymu ir organizuodami pasipriešinimo judėjimus, dėl kurių šis paprotys per kelis dešimtmečius buvo išnaikintas. Atsižvelgdama į tai, viena žymiausių šio fenomeno istorijos ir kritikos tyrinėtojų Dorothy Ko teigia, kad tiek Vakaruose, tiek Kinijoje dauguma mokslinių studijų apie pėdų tvarstymą ir jos istoriją iš esmės tapo jos atitvarstymo istorijos tyrimais, prasidedančiais ir užsibaigiančiais šios praktikos pasmerkimu (Ko 2005, p. 1).

⁵ Kinų mokslinėje literatūroje paprastai minimos bent kelios skirtingų laikotarpių istorijos-legendos, siejamos su tvarstytos pėdos atsiradimu: Vėlyvosios (Rytų) Han dinastijos intelektualo Dai Liang dukterimi; vienos iš Pietinių dinastijų (V–VI a.) valdovo Donghun sugulove Pan Tang, kuriai jis įsakė basomis vaikščioti ant iš popieriaus iškirpto lotoso žiedo; imperatoriaus Xuanzong numylėtine Yang Guifei ir Penkių dinastijų laikotarpio Pietinės Tang dinastijos valdovo Li Yu rūmų šokėja Yaoniang, kuri esą šokdavo ant imperatoriaus padarytos šešių pėdų aukščio auksinio lotoso pakylos, sutvarsčiusi savo pėdas šilko raiščiais. Plačiau apie tai: Ko 2005, p. 113–115. Taip pat manoma, kad šis paprotys galėjo kilti ne viename „centre“, o įvairiose Kinijos vietose.

Sinologai ir Kinijos kultūros recepcijos Vakaruose tyrinėtojai vis dar stebisi, kodėl pirmuoju europiečiu, pastebėjusiu ir aprašiusiu tvarstytas kinių pėdas, tapo ne kinų linksmuosius kvartalus ir kitas grožybes aprašinėjęs žymusis ir spalvingasis italų prekybininkas Marco Polo, bet pamaldusis čekų kilmės pranciškonų vienuolis Odorikas Pordenonietis (aplankęs Kiniją 1320 m.). Pastarajam moterų pėdų tvarstymas pasirodė toks pats keistas aristokratiškumo ženklas, kaip ir ilgi kinų vyrų nagai. Šį jo pastebėjimą netrukus panaudojo ir didysis plagiatorius Johnas de Mandeville'is (garsioje knygoje *Sero Johno Mandeville'io kelionės*, pasirodžiusioje 1366 m.), o vėliau jį kartodavo daugelis kinių grožiu besidomėjusių vakariečių, rašiusių apie Kiniją iki pat XIX a. pradžios (Ebrey 1999, p. 5–6). Tokį požiūrį į moterų pėdas būtų galima paaiškinti ne vien faktu, jog jie buvo vyrai (tad kaip neatkreips dėmesio į moteris ir neįvertins jų išorės?), bet ir apskritai XVII–XVIII a. vyravusiu teigiamu požiūriu į Kinijos kultūrą. Negana to, kaip pastebi ne vienas tyrinėtojas, iki pat XIX a. vidurio tvarstyta pėda traukė ir intrigavo vakariečius pirmiausia savo paslėptumu arba neprieinamumu jų žvilgsniams (dėl kinių atsisakymo jas rodyti ir apie tai kalbėti, apskritai – dėl pačių kinių „nematomumo“ viešojoje erdvėje, kurioje daugiausia „malėsi“ užsieniečiai)⁶. Kaip matysime, šis tvarstytų pėdų paslėptumas (namuose, privačiose moterų erdvėse, bateliuose) buvo ir viena iš jos erotizavimo priežasčių. Tačiau vakariečių požiūris kardinaliai pasikeitė, kai nuo XIX a. vid. jie gavo progą jas pamatyti ne tik iš arti, bet ir kiaurai (peršviestas rentgeno spinduliais). Tuomet jos jiems pasirodė ne tik nebeatrauklios, bet ir pasibjaurėtinos – kaip ir pačios kinės, kurias vakariečiai pradėjo vadinti negražiomis, turinčiomis neišraiškingus ir neinteligentiškus veidus, mažas kiaulės akis, šiurkščius smirdančiais kiaulių taukais išteptus plaukus, „bekūnes“ figūras, kuriomis jos esą nesugeba taip elegantiškai banguoti kaip anglės⁷. Savo ruožtu tvarstytos pėdos pradėtos sieti ne tik su kūno luošiniu, vyrų tironizmu, moterų bejėgiškumu ir laisvės suvaržymu, bet ir su kinų apgaulingumu, maskavimusi po dekoratyvumo drabužiais, savo tikrųjų kėslų ir tiesos slėpimu bei kitomis blygybėmis, kurios staiga „išlindo“, pažvelgus į Kiniją iš pažangiosios ir modernistinės Vakarų kultūros perspektyvos.

Moterų padėties ir kultūros papročių tyrinėtoja Patricia Ebrey išskiria šešis požiūrius į tvarstytą pėdą, kurie vyravo ir keitė vienas kitą Vakaruose nuo XIV iki XIX a. pabaigos (ir, kaip matysime, kartais prieštaravo vienas kitam, Ebrey 1999, p. 11–25): 1) **kaip mados apraiška** – turint omenyje, kad grožis ir elegantiškumas Vakaruose dažnai siejamas su mada arba tam tikru „beprasmiu stiliumi“, kurį galėjo sau leisti kultivuoti visuomenės „grietinėle“. Nors tokia kiniška mada nelabai žavėjo vakarie-

⁶ Dorothy Ko pastebi, kad toks kinių pėdų ir kinų neprieinamumas vakariečių žvilgsniams bei suvokimui iki XIX a. puikiai atsispindėjo ir daugelio tuometinių jų tekstų apie Kiniją pavadinimuose: „China under the Search Light“, „Glimpses of China“, „A Peep at Old Asia“, „Peeps into China“, „Chinese Shadow“. Plačiau apie tai: Ko 2001, p. 215.

⁷ Taip apie jas atsiliepė anglų advokatas Henry Charlesas Sirras knygoje *Kinija ir kinai* (1849 m.). Plačiau apie tai: Ebrey 1999, p. 10–11.

čius, tačiau toks požiūris į tvarstytas pėdas kartu padėjo priartinti pėdas prie jų pačių supratimo, lyginant jas su tokiomis vakarietiškomis kūno „kankinimo“ madomis, kaip ausų pradūrimas, dusinančių korsetų nešiojimas ar aukštakulnių avėjimas, ir tokiu būdu lyg ir solidarizuotis su kinų vyrais, atlaidžiai žvelgiant į moteris kaip į kvailas grožio ir mados aukas. Be to, tokiam požiūriui buvo palankios ir pačių kinų pasakojamos istorijos apie pėdų tvarstymo atsiradimą imperatoriaus rūmuose ir kitų kinių siekimą kopijuoti mažapėdes imperatorių suguloves ar šokėjas, siekiant įsitemti savo vyrams ir būti panašiomis į rūmų gražuoles. Galima pritarti P. Ebrey, kad toks „relatyvistinis“ požiūris padėjo (ir iki šiol gali padėti) išvengti moralizuojančių vertinimų bei kritikos, ir netgi įžvelgti tam tikras kinų ir Vakarų kūno „tobulinimo“ kultūros paraleles. Tačiau didžiausią abejonę šios interpretacijos svarumu kelia tas faktas, jog mada (mados) nuolat keičiasi – o juk pėdų tvarstymas gyvavo Kinijoje beveik tūkstantį metų. Tiek laiko pasaulyje neišsilaikė turbūt nei viena mada. 2) **Kaip vyrų sugalvotas moterų uždarymo namuose būdas.** Šis požiūris buvo itin populiarus XVI– XVIII a. Įdomu tai, kad, kaip pastebi P. Ebrey, dauguma to laikotarpio vakariečių keliautojų ir misionierių Kinijoje laikė tokį moterų įkalinimo namuose būdą ne Kinijos trūkumu, o privalumu, siedami jį su moterų dorybingumu ir darbštumu palaikymu ir netgi siūlydami kaip pavyzdį vakariečiams⁸. Šio „instrumentinio“ požiūrio populiarumą būtų galima paaiškinti ne vien konfucianistine lyčių erdvės atskyrimo politika, apie kurią užsieniečiams atvykėliams pasakodavo patys kinai, bet ir tuo, jog tuometinėje Europoje buvo gana populiari kalbėti apie griežtą vyrų ir moterų atskyrimą. 3) **Kaip priverstinis kūno žalojimas ir deformavimas.** Šis požiūris ypač sustiprėjo XIX a. vid., ir jam neabejotinai daugiausia įtakos turėjo Vakarų medicinos suklestėjimas ir jos taikymas Kinijoje (pvz., atliekant mirusiųjų kūnų skrodimus, taigi ir tvarstytų pėdų apžiūras) ir turint galimybę detalai, anatomiškai aprašyti jų deformacijos schemas bei įtaką kūno anatomijos pasikeitimui; taip pat darant rentgeno nuotraukas, kurios leido pamatyti pėdas „kiaurai“. Tiesa, šio požiūrio „tonas“ įvairavo: vieni gydytojai rašė apie tvarstytą pėdą moksliai nešališkai, kaip apie eilinį mokslinio tyrimo objektą, tačiau kiti pasirinkdavo smerkiantį toną⁹; 4) **kaip vaikų (mergaičių) vertimas kentėti skausmus.** Šis požiūris tapo itin populiarus nuo XIX a. vidurio, ypač tarp protestantų misionierių¹⁰, kurie mėgo aprašinėti pačias pėdų tvarstymo procedūras ir jas lydinčio skausmo patirtis, matytas jų akimis ar išgautas iš pačių moterų. Vis dėlto ir šis vertinimas, pasak P. Ebrey, buvo nulemtas ne ko kito, o pasikeitusio požiūrio į silpniausias ir vargingiausias visuomenės narius pačioje Europoje, ypač Anglijoje – dėl atsiradusios didesnės užuojautos ir noro jiems padėti (vergų išlaisvinimo, kalėjimų reformavimo judėjimai). Kita tokio požiūrio atsiradimo priežastimi galima laikyti faktą, jog nuo XIX a. vid. į misionierių veiklą Kinijoje vis plačiau įsitraukė

⁸ Taip manė ispanų dominikonas Domingo Navarrete (Ebrey 1999, p. 17).

⁹ Pvz., Matignon 1936.

¹⁰ Jį pabrėžė ir Adele Fielde, Charlesas Tayloras, Justus Doolittle'is.

moters, kurioms iš prigimties būdingas didesnis empatiškumas ir gailėstingumas, ypač vaikų atžvilgiu (Ebrey 1999, p. 22–23). Kai kurie tyrinėtojai pastebi, kad vakarietėms moterims tiesiog buvo sunku suvokti, jog jų lyties skirtumai gali pasireikšti ne genitalijose, moters krūtų ar klubų išgaubimuose, kaip tai priimta Vakaruose, bet ir jų pėdų formose. Dėl to jos ir nukreipė savo dėmesį ne į moteris, o į mergaites, t. y. vaikus (Zito 2006, p. 32), 5) **kaip kultūros stagnaciškumo ir paklusimo papročiui padarinį**. Šiame požiūryje taip pat galima išvelgti vakarietiškojo progresyvizmo bei modernizmo ideologijų įtaką, kurią XIX a. pab. – XX a. pr. perėmė ir kinai, pradėję „pėdų atitvarstymo“ kampaniją. Ji vyko paraleliai su įvairiais Kinijos reformavimo ir modernizavimo judėjimais. Kampanijos iniciatoriams¹¹ tvarstyta pėda pradėjo simbolizuoti ne ką kitą, o kinų atsilikimą, nacionalinę gėdą, visos tautos luošumą ir skausmą, nesugebėjimą apsiginti, „moteriškumą“ (t. y. nuolankų Kinijos paklusimą ir jos pajungimą Vakarų kolonializmui), ligotumą. Tiesa, būtina pridurti, jog prie šios pėdų atitvarstymo kampanijos ir įvairių „natūralios pėdos“ draugijų kūrimo labai daug prisidėjo ir krikščionių (protestantų) misionieriai, ypač jų žmonos. Jos bandė įteigti, jog šis paprotys yra natūralios, t. y. Dievo duoto kūno ir prigimties, luošinimas, prieštaraujantis krikščionybės mokymui ir taip pasinaudojo šiomis kampanijomis kaip būdu atversti kinus į krikščionybę (deja, nesėkmingai)¹². Taigi, kaip taikliai pastebėjo Brentas Whitefieldas, pėdų tvarstymą smerkiantys susirinkimai ir judėjimai tapo viena iš nedaugelio galimybių Kinijoje gyvenusiems užsieniečiams (vakariečiams) susitikti su kinais ir aptarti rūpėjusias problemas (Whitefield 2008, p. 206). Tiesa, bendrai kinų ir vakariečių plėtojami kritiniai požiūriai į pėdų tvarstymą turėjo skirtingus tikslus: vakariečiai siekė skleisti krikščionybę Kinijoje, o kinai norėjo modernizuoti Kiniją bei stiprinti nacionalizmo dvasią, sutartinai dalyvaudami moterų pėdų „išlaisvinimo“ (atitvarstymo) kampanijoje.

¹¹ Vieną pirmųjų „pėdos atitvarstymo“ draugijų – „Netvarstytos pėdos draugiją“ (*Bu chanzu hui*) 1883 m. įkūrė Kang Youwei (tuomet Cantono, dabart. Guangzhou mieste), vėliau – Foshan mieste, 1898 m. Tan Sitong įkūrė tokią pačią draugiją Hunan provincijoje. Šių draugijų kūrimą kituose miestuose palaikė ir Liang Qichao. Visi šie minėti draugijų kūrėjai buvo garsiosios „100 dienų reformos“ (1898 m.) iniciatoriai ir lyderiai.

¹² Bene labiausiai judėjimą už pėdų atitvarstymą paskatino 1895 m. įkurta „Natūralios pėdos draugija“ (*Tian zu hui*, paž. „Dangaus (duotos) pėdos draugija“), turint omenyje, kad šiuo atveju žodis „dangus“, šiame kontekste nurodantis į tai, kas natūralu arba įgimta, arba Dievo duota, puikiai tiko ir prie krikščioniškos, ir prie konfucianistinės ideologijos. Tiesa, šią draugiją įkūrė ne misionieriaus, o žymaus britų rašytojo ir prekybininko Archibaldo Little'io žmona Alicia Little. Tačiau *Tian zu hui* veikla buvo glaudžiai susijusi su Kinijai skirtos krikščioniškosios literatūros draugija, kuri padėjo *Tian zu hui* nariams užmegzti kontaktus su Kinijos valdžia. Tiesa, kaip matyti iš krikščioniškoje literatūroje pateiktų septynių svarbiausių argumentų už pėdų atitvarstymą sąrašo, tik vienas iš jų (pirmasis, teigiantis, kad pėdų tvarstymas prieštarauja prigimčiai ir gamtai) rėmėsi krikščioniškuoju mokymu, ir tai nelabai tvirtai, nes šį argumentą galima būtų priskirti ir daoizmui. Kiti šeši argumentai apeliuoja arba į kinų protėvių kultą („visų išminčių ir senovės protėvių žmonos netvarstė savo pėdų“), arba į medicininius, ekonominius, socialinius ar praktinius motyvus. Plačiau apie tai: Whitefield 2008, p. 209. Vis dėlto D. Ko pastebi, kad „natūralios (Dangaus) pėdos“ terminu nesinaudojo tos ankstyvosios prieš pėdų tvarstymą kovojusios draugijos, kurias įsteigė Kinijos reformatoriai (pastarųjų pavadinimuose dažniausiai buvo vartojami žodžių junginiai „tvarstyta pėda“ (*chanzu*): „Netvarstytos pėdos“ (*Bu chanzu*) arba „Stabdyti pėdų tvarstymą“ (*Jie chanzu*). Ko 2005, p. 236.

Vis dėlto šalia penkių išvardytų požiūrių į lotoso pėdą bene daugiausiai klausimų kelia šeštasis požiūris – į pėdas kaip į erotinio gundymo priemonę. Šio vertinimo ištakas galima išžvelgti ir pačiose populiariausiose šio papročio atsiradimo istorijose-mituose, kuriuose dominuoja tas pats motyvas: savo efemeriškos pėdos žavesiu imperatorių gundanti ar maloninanti jam pavaldi moteris – sugulovė, šokėja¹³. Tačiau XIV–XIX a. vakariečiams toks pėdos erotizmas dažniau atrodė „iškrypėliškas“. Būtent taip P. Ebrey įvardijo šį požiūrį, turėdama omeny vakariečių dažnai minimą kinų (ir apskritai rytiečių) pavydumą ir „lytinį iškrypėliškumą“, anuomet dažnai siejamą su jiems neįprasta, nepriimtina ir jų kritikuojama sugulovių institucija bei praktika. Toks tvarstyto pėdos erotizmo apipynimas neigiamomis asociacijomis nekelia nuostabos, nes bene pirmieji apie jos seksualinį žavesį prakalbo ne kas kitas, o krikščionių misionieriai, kuriems lytinių santykių su moterimi pradėjimas ir užbaigimas jos pėdos apžiūrinėjimu ir glamonėjimu (kaip apie tai jiems esą pasakodavo patys kinai) atrodė ne kas kita, kaip kinų lytinio iškrypimo požymis. Kai kurie misionieriai manė, kad būtent dėl savo erotizmo aprišta pėda yra slepiama net ir paveiksluose, apie ją nekalba intelektualai, į ją esą net nemoralu žiūrėti. Dar kiti Katalikų Bažnyčios tarnai laikė šias moterų pėdas tokiomis nepadoriomis, kad siūlė tiesiog jų net neminėti arba atvirškščiai, kovoti su jų tvarstymu (Ebrey 1999, p. 21).

Ryškiausias lotoso pėdos erotiškumo vertinimo pasikeitimas ir diskurso pritrūkis Vakarų sinologijoje stebimas nuo XX a. antrosios pusės. Galima net teigti, kad tik šitokia prasme aprišta pėda apskritai įsitvirtino Kinijos specialistų tyrinėjimuose, nes iki to laiko Vakarų sinologai vengė arba nežinojo, kaip apie ją rašyti (van Gulik 1961)¹⁴. Šios šakos tyrimų pradininku pelnytai galima laikyti vieną pirmųjų ir žinomiausių kinų sekso kultūros bei erotinio meno žinovą Robertą Hansą van Guliką. Garsiojoje knygoje *Lytinis gyvenimas senovės Kinijoje*¹⁵ jis gana užtikrintai „patalpina“ tvarstytas pėdas į erotikos ir „miegamojo meno“ sferą, teigdamas, kad nuo Song dinastijos laikų pėdos tapo pačia intymiausia moters kūno dalimi ir moteriškumo simboliu. Jos pradėtos sieti su moters grožiu ir didžiausiu seksualiniu patrauklumu ir kartu tapo vienintele uždrausta moters kūno vieta, kurios apnuogintos negalėjo pamatyti net ir jos vyras. Tokias išvadas jis padarė, didžiąja dalimi remdamasis kinų erotinio meno („pavasario paveikslukų“) analize, t. y. pastebėdamas, jog nei viename iš jų, net ir vaizduojančiame lytinį aktą, nepamatysime apnuogintų moters pėdų. Kitu pėdų erotizavimo įrodymu jis nurodo daugumą Ming dinastijos laikų erotinių nove-

¹³ Tad, kaip taikliai pastebi Dorothy Ko, šioms pėdų tvarstyto atsiradimo istorijoms-mitams buvo visiškai svetimas moralistinis motyvas arba mintis, kad tokios pėdos skirtos apsaugoti moterų skaisybę ar moralę, ką, kaip matėme, pabrėžė daugelis modernių Vakarų atstovų (Ko 2005, p. 115).

¹⁴ Viena svarbiausių tokio tvarstytos pėdos ignoravimo ankstyvojoje Vakarų sinologijoje priežasčių, kurią nurodo P. Ebrey, – tai tekstų apie šią praktiką stoka, turint omenyje, kad ankstyvojoje sinologijoje visi Kinijos kultūros tyrimai buvo iš esmės paremti jos tekstų (ir didžiąja dalimi – „oficialių“, kanoninių, sukurtų kultūrinio elito, dažniausiai konfucianistų) tyrimais. O šiuose tekstuose apie tai nebuvo rašoma (Ebrey 1999, p. 27).

¹⁵ Prieš daugiau nei dešimtmetį ši knyga buvo perleista, papildžius ją išsamia kito sinologo, taip pat kinų sekso kultūros tyrinėtojo Paulo Rakitos Goldino išsamiu įvadu ir komentarais. Žr. van Gulik, 2003.

lių, kuriose, pasak jo, pačia subtiliausia ir intymiausia užuomina į kvietimą lytiškai suartėti tapdavo ne moters apkabinimas ar jos krūtinės pačiupinėjimas, bet „netyčinis“ (o iš tikrųjų – kruopščiai suplanuotas) jos pėdos palietimas¹⁶. Vis dėlto van Gulikas atsisako pateikti konkretesnį šio papročio reikšmės paaiškinimą, nurodydamas, kad tam reikalingas psichoanalitinis požiūris ir galbūt fetišizmo teorijos pasitelkimas, profesionalių seksologų pagalba.

Neužilgo tvarstytų pėdų erotizmo tema susidomėjo ir Howardas Levy, paskyręs šio papročio tyrinėjimams knygą *Kiniškasis pėdų tvarstymas: keisto egzotiško papročio istorija* (Levy 1966). Jis teigia, kad maža pėda pradėta laikyti moteriškumo, aristokratiškumo ir gracingumo požymiu dar ikiimperinės Kinijos laikais, o jos erotinis žavesys kinų vyrų akyse „niekuomet nebuvo kvestionuojamas“, negana to, žavesys kaip tik ir buvo tas faktorius, kuris padeda paaiškinti, kodėl šis paprotys gyvavo tiek daug šimtmečių (Levy 1966, p. 31). Norėdamas įrodyti šio reiškinio „normalumą“, jis, kaip ir ankstesni stebėtojai, palygina šį „moterų norą įsiteikti vyrų sugalvotiems grožio standartams“ su Vakarų moterų atliekamomis kūno keitimo procedūromis – antakių pešiojimu, organus žalojančių korsetų nešiojimu, plastinėmis veido operacijomis. Remdamasis kai kurių gydytojų pastebėjimais, Levy nurodo, kaip pėdos tvarstymas pakeisdavo visą moters kūną, paversdamas jį seksualiai dar patrauklesniu ir labiau traukiančiu vyrų žvilgsnius: jos eiseną (kuri tapdavo siūbuojanti), sėdmenis (kurie padidėdavo dėl tam tikrų raumenų darbo apkrovos), vaginą (kuri sustangrėdavo). Antrindamas van Gulikui, jis taip pat pastebi, kad tvarstytos pėdos erotiškumą ypač sustiprino jos paslaptinumumas arba slėpimas nuo vyrų žvilgsnių – nuogumo, plovimo ir aprišimo procedūrų nerodymas, vengimas apie ją kalbėti ir apskritai, griežtas jos „uždarymas“ intymioje moterų erdvėje. Kaip Vakarų kultūroje erotiškumą inspiravo nuogus kūnus dengiantys vualiai, taip kinų kultūroje – lotoso bateliai, kuriuos nuauti, pasak Levy, buvo kiekvieno vyro didžiausia svajonė ir lytinio susijaudinimo viršūnė arba galimybė pasiekti tokį erotinį patyrimą, kuriame pynėsi geismas ir gailėstis. Kai kuriems pėdos žinovams pamatyti besiruošiančią plauti savo pėdas moterį buvo tolygu išvysti netikėtai pražyduš visas rūmų gėles (Levy 1966, p. 114).

Tokia tvarstytos pėdos erotizmo traktuotė puikiai atitinka Mario Perniolos pateiktą erotiškumo sampratą, kurią jis taikė vaizduojamajam menui: „erotiškas išryškėja tarp apsirengimo ir nuogybės“, kitaip tariant, jo sąlyga – ne visiškas apsirengimas (kurį matome Artimųjų Rytų kultūrose) ar nuogybė (vyraujanti senovės grai-

¹⁶ Nors van Gulikas čia nenurodo nei vieno tokio kūrinio pavadinimo, bet pirmiausia galima būtų paminėti garsųjį romaną (kartais sinologijoje vadinamą „pirmuoju kinų erotiniu“) *Slyvos šakelė auksinėje vazoje* (*Jin ping mei*), kuriame gana išsamiai ir išradingai aprašomi pagrindinių veikėjų – turtingo prekeivio Ximen Qing ir itin seksualios ketvirtosios jo sugulovės Pan Jinlian erotiniai žaidimai su jos tvarstyta pėda. Lotoso pėdos ir bateliai šiame kūrinyje iš tikrųjų vaidina ypatingą – simbolinį, estetinį ir net fatališką vaidmenį, ką patvirtintų ir anglišką šio kūrinio pavadinimo vertimas „Auksinis Lotosas“ (*The Golden Lotus*), reiškiantis ir metaforišką šių pėdų pavadinimą, ir šios veikėjos vardą, tapdami ir vyro gundymo priemone, ir moteriško pavydo priežastimi, ir Pan Jinlian pykčio priežastimi, ir vyriško geismo objektu. Plačiau apie šį romaną ir joje aprašomus seksualinius gundymus bei žaidimus žr. Poškaitė 2010.

kų kultūroje), bet perėjimas iš vienos į kitą. Erotizmas yra ta „dinamikos jėga“, kuri pasireiškia drabužių apsirengimo arba nusimetimo akte, implikuojant tokius prieštarinius su erotizmu susijusius jausmus ir dalykus, kaip „pasmerkimas, kankinimas, sunaikinimas, praraja, sumišimas, netvarka, baimė, drebėjimas ir mirtis“¹⁷. Šios išvalgos neabejotinai susijusios su Georges'o Bataille'o erotiškumo teorija, kuria, kaip matysime, remiasi ir kai kurie XXI a. sinologai, interpretuodami tvarstytos pėdos prasmes.

Mėgavimasis lotoso pėda apėmė visus pojūčius ir tapdavo neišmatuojamu susijaudinimu, kurį štai kaip aprašo Levy: „Akis džiūgavo matant smulkius žingsnelius ir jų sukeliama sėdmenų bangavimą; ausis virpindavo eisenos šlamesys, o nosį malonindavo iškvėpinto batelio skleidžiamas kvapas bei iš arčiau juntamas nuogo kūno kvapas. Buvo daugybė įvairių būdų, kaip laikyti pėdą savo delnuose; pasiduo-damas vis didesnei ekstazei, meilužis liudavo pėdą lūpomis. Tai buvo žaidimas, kuriam būdingas: pėdos bučiavimas, čiulpimas ir įsikišimas į burną už abiejų skruostų, ją kramsnojant ar energingai kandžiojant, ir pagarbiai prigludžiant ją prie savo skruostų, krūtinės, kelių ar vyriško organo“. Toks aistruolis „mielai pats plaudavo savo mylimosios pėdas, nesibodėdamas karpydavo nagus ir net valgydavo arbūzų sėklas bei migdolus iš jos tarpupirščių“ (Levy 1966, p. 34). Atskirame knygos skyriuje (skyrius „Lotoso mylėtojai“) autorius vardija įvairiausių pėdos laikymo būdus, kurie buvo aprašyti specialiuose tam skirtuose vadovėliuose, pvz., juose nurodoma, kuriais pirštais kurias pėdos dalis prilaukti ir paspausti (Levy 1966, p. 133–134). O negalėjusieji pačiupinėti, pauostyti ar pasmagurianti apnuoginta pėda kaitindavo savo erotinę vaizduotę, mėgavimasis bent tuščiais lotoso bateliais ir sugalvodami įvairius „išgertuvių žaidimus“, kuriuose batelis (dažniausiai – šiame žaidime dalyvaujančios prostitutės) tapdavo arba pačia taure, iš kurios geriama, arba pretekstu išgerti. Kiti gi žaisdavo paleisdami nauatą batelį plaukti vandeniui, mėtydami į jį sėklas bei kauliukus, o mažiau-siai pataikiusieji turėdavo išgerti alkoholio taure (vadinamą „Aukšinio lotoso taure“), kuri būdavo įstatyta į kitą batelį. Kitame žaidime batelis būdavo siunčiamas per vyrų rankas, bet kiekvienas iš gavusiųjų turėdavo jį paimti ir laikyti ne bet kaip, o pagal dienos skaičių atitinkančias taisykles (pvz., trečią dieną reikia batelį laikyti nelyg mė-nulį, aštuntą dieną – pasuktą žemyn nelyg nudelbtas žmogaus veidas ir t. t.). Tas, kuris nusižengdavo šioms taisyklėms, už bausmę turėdavo išgerti ir paimti batelį teisingai. Kitas žaidimas – mėtyti kauliukus į plaukiojančią batelį, tam tikras pataikytų kauliukų skaičius būdavo susiejamas su tam tikrais žmonėmis, esančiais tam tikroje situacijoje, o juos atitikusieji žaidimų dalyviai turėdavo teisę išgerti, jeigu pataikydavo į mesti atitinkamą kauliukų skaičių (pvz., vienas skaičius suteikė leidimą išgerti tiems, kurių sugulovė pagimdė sūnų ar jų pavardėje yra gėlės ar medžio hieroglifas; kitas skaičius – tiems, kurie turi išvaržą ar pavardėje – penkis metalus; trečias skaičius – tiems,

¹⁷ Šiame straipsnyje autorius remiasi vieno žymiausių erotiškumo fenomeno tyrinėtojų Georges'o Bataille'o išvalgomis apie Kristaus nuogumą ir nukryžiuojimą, kurį su erotiškumu (o pastarąjį su mirtimi) sieja ikonoklazmo tendencija, arba polinkis į formos sunaikinimą (Perniola 1989, p. 237, 243, 245).

kurie yra žymių valdininkų draugai ar kurių pavardės sutampa su žinomų senovės didvyrių pavardėmis; dar kitas skaičius – tiems, kurie gedi savo mirusios žmonos arba kurie išvijo savo sugulovę; arba kurių žmonos ir sugulovės dažnai pastoja, kurių skruostai išraudę nuo gėrimo, kurio išsikišęs dantis ar kurį muša žmona, ar kuris yra apdraskytu veidu ir t. t.). Visus šiuos žaidimų aprašymus Levy cituoja iš vieno XVIII a. autoriaus, aistringą pėdų mylėtojo ir žinovo Fang Xuan knygų (Levy 1966, p. 121–126).

Pagaliau likusiems tvarstytos pėdos mylėtojams, negalėjusiems savo rankomis jos pačiupinėti, pauostyti ar paskanauti, belikdavo patenkinti savąjį erotinį troškimą tiesiog tuos batelius pavogiant ir ką nors įdomaus su jais nuveikiant (pvz., į juos ejakuliuojant – istorija, aprašyta viename laikraštyje). Beje, intelektualai dažnai tiesiog mėgavdavosi pėdomis, rašydami apie jas tekstus – nustatinėdami jų grožio vertinimo kriterijus, klasifikuodami jas pagal įvairius aspektus ir tipus arba vardindami aplinkybes ir situacijas, kuriomis palankiausia gėrėtis tvarstyta pėda, nes tada ji atrodo patraukliausiai (pvz., vyro rankoje, išlindusi iš patalų, palikusi pėdsaką sniege, šviečianti pro širmą ar bambukinę tvorą). Pagrindiniu Levy tyrimų šaltiniu tampa Fang Xuan veikalai, kaip antai jo knyga *Kvepiančių lotosų klasifikavimas*, kuriame išvardyti 48 tvarstytų pėdų tipai (Budhos galvos lotosas, Ryto lotosas, Tibeto lotosas, Lotoso gėlė, Jaunas mėnulis ir t. t.), 9 jų grožio gradacijos, kurios atitinka 9 imperinėje Kinijoje įvestus valdininkų rangus)¹⁸. Levy taip pat cituoja įvairius eilėraščius ir pėdų žinovų pasisakymus apie tai, kuo tvarstyta pėda yra pranašesnė už gėles arba kuo ji panaši į kai kuriuos augalus (ypač „tris žiemos draugus“ – laukinę slyvą, bambuką ir pušį), arba kuo jos grožis primena žmogaus kūno dalis. Daugelio šio autoriaus knygoje cituojamų veikalų stilius primena ne ką kitą, o įvairias enciklopedijas, katalogus, botanikos veikalus ar pastebėjimus, užrašus apie „kasdienius daiktus“, kurie didžiąja dalimi formavo Ming dinastijoje suklestėjusią vadinamąją „kasdienybės estetiką“ arba mėgavimosi kasdieniais daiktais kultūrą (kaip mėgavimąsi arbata, gerėjimąsi Mėnuliu, metų laikais, situacijomis, meno kūriniais, smilkalais, ir pan.)¹⁹.

Būtent ši tendencija veikiausiai paskatino kitą tyrinėtoją Wang Ping knygoje *Skausmas dėl grožio: pėdų tvarstymas Kinijoje*, kurioje ji plačiai remiasi H. Levy ir jo cituotų kinų autorių tekstais, atkreipti dėmesį į pačių literatūrinių tekstų įtaką, suvokiant pėdų tvarstymo erotinės prasmes (Ping 2000). Tiesioginį tekstų ir pėdų ryšį ji stengiasi atskleisti, pasitelkdama fetišizmo teoriją ir susiedama ją su postmodernistine literatūrinio teksto galios teorija. Ji teigia, jog pėdų tvarstymas byloja apie įvairius dalykus – pasiaukojimą, dorybę, erotizmą, viliojimą, drausmę. Knygos pradžioje ji bando paaiškinti seksualinį tvarstytos pėdos patrauklumą, atkreipdama dėmesį į erotinio troškimo ir „gyvuliškumo“ ryšį. Remdamasi vieno žymiausių erotizmo fenomeno

¹⁸ Šios gradacijos viršuje – Dieviška pėda, žemiau Nuostabi pėda, Nemirtinga pėda ir t. t., o žemiausioje vietoje – Netikra pėda, nes jos toks aukštas kulnas, kad primena į medį lipančią beždžionę (Levy 1966, p. 107–109).

¹⁹ Plačiau apie tai: Poškaitė 2008.

tyrinėtojų G. Bataille'o išvalgomis apie erotiškai jaudinančio moters grožio sąsajas su jos intymių kūno organų „gyvuliškumu“, t. y. plaukuotumu, ji iliustruoja jas tvarsty-tų pėdų formos vizualinėmis asociacijomis, šios apnuogintos pėdos lyginimu su moters genitalijomis, gyvulio (pvz., elnio) kanopomis arba lapės pėdomis (Ping 2000, p. 11)²⁰. Tokiu būdu tvarstyta pėda tampa savotišku žmogiško, gyvuliško, augalijos ir daiktų pasaulio deriniu, apjungdama visų jų požymius. Kitu svarbiu raktu, suvokiant lotoso pėdos patrauklumą, ji laiko smurtą arba pėdos luošinimą, kuris kaip tik ir pa-naikina ribas tarp žmogaus ir gyvulio, natūralumo ir dirbtinumo, net ir tarp mirtingumo ir nemirtingumo, arba gyvenimo ir mirties. Nes taip „perdirbta“ pėda, skleidžianti mirties (mėsos puvėsių ir kraujo) kvapą, yra „įkalinama“ batelyje, kuris savotiškai „už-konservuoja“ jos grožį (lygų odos paviršių) ir šitaip leidžia jai „pergyventi“ senstantį moters kūną, arba tapti amžino grožio ir mirties simboliu. Būtent šie smurto pėdsakai, susimaišę su draudimu matyti apnuogintą pėdą ir paslaptinę, esą žadina eroti-nį vyro troškimą, kuriame susipina baimė, gailestis ir pagarba. Jie kartu paverčia šią pėdą šventa, neliečiama, t. y. tabu: „Sąveika tarp paviršiuje regimo nemirtingo grožio iliuzijos ir iš vidaus dvelkiančio nuolatinio smurto priminimo – nuogos pėdos puvimo, skausmo ir deformacijos atveda erotiškumą į galutinę jo prasmę – mirtį. Jeigu erotiškumas yra tai, ką G. Bataille's vadina „pritarimu gyvenimui iki mirties taško“, pėdų tvarstymas yra pati geriausia jo išraiška kalboje ir raštuose“ (Ping 2000, p. 24).

Toks tvarstyto pėdos įamžinimas nuostabiai siuvinėtame batelyje kaip tik ir paskatino atskirti jį nuo moters kūno ir paversti erotinio vyrų troškimo objektu, arba fetišu, įvairiais būdais audrinusiu erotinę vaizduotę. Neatsitiktinai savo knygoje Wang Ping užsimena apie galimybę taikyti S. Freudo psichoanalizės teoriją šios pėdos erotinio patrauklumo aiškinimuose, suvokiant kinų vyrų troškimą turėti smailianosę tvarstyta moters pėdą, savo forma primenančią vyro falą, kaip jo pakaitalą. Tačiau įspėjusi, jog modernios vakarietiškos teorijos taikymas šio kinų kultūros fenomeno ir ilgamečio papročio tyrimui gali padėti atskleisti tik tam tikrą šio papročio aspektą-vaizdinį, ji eina toliau ir giliau, praplėsdama froidiškąją fetišo sampratą iki kompleksiškesnio „literatūrinio fetišo“. Kitaip tariant, Wang Ping tyrime siekia parodyti, kaip šią pėdą fetišizuojantis vyrų žavėjimasis buvo transformuojamas į polinkį tekstuali-zuoti šią moters kūno dalį, arba paversti ją literatūrine kūryba, tekstu ir žinojimu, ku-ris dėl ypatingo rašytinės kultūros sureikšminimo kinų intelektualų tradicijoje pats virto ne mažiau svarbiu fetišu, nes siejosi su vyriškumu, galia, pinigais ir socialine pozicija. „Autoriai (ar jų vyriški veikėjai) kolekcionavo moteris tvarstytomis pėdo-mis ir tokius su jomis susijusius objektus kaip bateliai, kojines, tvarsčiai, o taip pat lingvistines bei istorines žinias apie pėdų tvarstymą su tokiau pačiu azartiškumu, kaip jie kolekcionavo meno kūrinius ir pinigus, kad parodytų savo socialinį statusą“ (Ping 2000, p. 102). Tad skaitant anksčiau cituotus „lotoso pėdų žinovų“ tekstus, kuriuo-

²⁰ Ping 2000, p. 11. Apautos bateliais, tvarstyto pėdos primena, pasak Ping, vyro genitalijas arba kai kurias daržoves, tokias kaip aštrūs pipirai, kaštainiai, o kitiems – teptuko galiukus.

se pėdos aptariamos, klasifikuojamos ir vertinamos tokiu pačiu stiliumi, kaip buvo klasifikuojami ir vertinami meno kūriniai, situacijos ir kiti malonūs dalykai, susidaro įspūdis, kad daugeliui vyrų svarbesnis buvo ne pats tiesioginis kontaktas su šiomis pėdomis, o jų vizualizavimas ir įvaizdinimas literatūrinuose tekstuose, kurių skaitymas bei žinojimas teikė patį didžiausią malonumą. Tuomet vyrams užtekdavo realiai pamatyti bent iš po sijono kyšantį mažą siuvinėtą batelį, kad jie pasijustų susijaudinę, apgirtę ir netekę amo. Kartu jie jautėsi solidarūs bei autoritetingi savo žinojimu bei gebėjimu išvardyti visas šio batelio dalis, pėdos grožio savybes, vardus, kategorijas ir stilius. Todėl Wang Ping daro išvadą, kad pėdų tvarstymas „turėtų būti laikomas ne individualiu „fetišu“, bet kultūriškai sukurta vyrų troškimo raiška, giliai išsisknijusia kinų kultūroje – jos politinėse, socialinėse ir ekonominėse sistemose bei dinamikoje, o ypač – kalboje“ (Ping 2000, p. 101)²¹.

Tad šioje vietoje pats laikas paklausti: kas paskatino tokį tvarstyto pėdos „erotizmo diskurso“ protrūkį XX a. antrosios pusės Vakarų sinologijoje? Jį neabejotinai paspartino patys kinai, tiksliau, straipsnio pradžioje minėtas vienas daugiatomis enciklopedinio, dokumentinio ir kartu biografinio pobūdžio tekstų rinkinys „Ridikų rinkimas“ (*Cai feilu*). Jis tapo pirmuoju ir pagrindiniu šio fenomeno tyrinėjimo šaltiniu, kuriuo plačiausiai rėmėsi šiame straipsnyje minimi mokslininkai – H. Levy, W. Ping ir daugelis kitų tyrinėtojų. Vis dėlto D. Ko siūlo žiūrėti į šį šaltinį atsargiai, įspėdama, jog jis yra labai prieštaringas ir pavojingas. Viena vertus, jo sudarytojas ar sudarytojai (Yao Lingxi ir jo bendraminčiai) pretendavo į vakarietiško tipo arba „modernųjį mokslškumą“, kviesdami žmones siųsti ne vien tekstus apie lotoso pėdą, bet pirmiausia – vizualinę medžiagą, ypač nuotraukas, kurios kuo tiksliau, „moksliskiau“ ir realistiškiau atspindėtų tyrinėjimo objektą. Kita vertus, daugelis šio rinkinio tekstų rodo, kad jų autorių požiūris buvo išties nostalgiskas ir orientuotas į praeitį, t. y. jau išnykusią arba sunaikintą tradiciją, kurią jie ir siekė įamžinti ateities kartoms. Negana to, jie tai darė, imituodami senąsias intelektualų literatūros formas ir retoriką, tokiu būdu ne tik išskeldami tvarstyto pėdą į ypatingas aukštumas ir paversdami moteris savotiškais meno kūriniais arba iš visų pusių apžiūrinėjamais objektais, bet ir patys tarytum tapdami tradiciniais intelektualais, kuriems labiausiai rūpėjo kuo rafinuočiau apie šias pėdas parašyti²². Tokiu būdu XX a. viduryje tvarstyto pėdos nepasiekiamu-

²¹ Į glaudžias pėdų tvarstymo bei erotizavimo sąsajas su kinų intelektualų literatūrine kūryba, ypač išryškėjusias vėlyvosios imperijos (Ming-Qing dinast.) laikotarpiu, dėmesį atkreipė ir Dorothy Ko. Ji pastebi, „vėlyvosios imperijos laikotarpiu tvarstyto pėdų žavesys buvo didžiąja dalimi formuojamas rašytinių diskursų, kurie ir pagrindė jos kultūrinį autoritetingumą bei paslaptinę. <...> Netiesioginė tekstinė išraiška lyrikos ar objektyvaus žinojimo formoje funkcionavo panašiai kaip siuvinėtos kojines ir bateliai – t. y. kaip paslėpimo instrumentai. Abu jie atitraukė žvilgsnį nuo nepagražinto ar nuogo kūno ir nukreipė jį į kultūros ornamentiką. Užuoat vaizdavę pėdų tvarstymą kaip konkrečią kūno ir socialinę praktiką, Ming ir Qing laikotarpio tekstai veikiau kurstė vaizduotę apie paslėptą kūną. Skaitytojas buvo skatinamas įsivaizduoti ir fantazuoti apie tai, kas neišsakoma“ (Ko 2005, p. 110).

²² Geriausias pavyzdys – vienas šio rinkinio autorių, minėtasis Fang Xuan, kurio tekstai yra cituojami kaip bene svarbiausias įrodymas ar šaltinis apie tvarstyto pėdos fetišizavimą. Tačiau Fang Xuan tapatybė yra visiškai neaiški. Nors jis kartais (pvz., H. Levy ar van Guliko knygoje) pristatomas kaip gyvenęs Qing

mas (pasilikimas praeityje) vėl tapo vienu svarbiausių jos erotizavimo ir estetizavimo motyvų, tik šį kartą – iš pačių kinų pusės. Net ir šio rinkinio sudarytojai patys prisipažino, kad negalėdami realybėje pamatyti taip juos viliojančių pėdų, jie tapo savotiškais kolekcininkais, renkančiais praeities nuotrupas.

Būtent todėl manyčiau, kad suvokiant kinų tvarstyčių pėdų erotizmą bene didžiausią vaidmenį suvaidino ne akivaizdumo-paslėptumo dialektika ar grožio ir mirties (smurto) sąsajos, o literatūrinė vaizduotė ir žodžio kultūra, ypač turint omenyje, kad tradicinėje estetinėje kinų pasaulėžiūroje buvo itin svarbus realybės ir fikcijos nedalomumas, arba jų žaismas, kildinamas iš daoizmo ir nuspalvinęs daugelį kinų meno sričių. Šia prasme lotoso pėda gali būti laikoma ne tiek socialinės praktikos, kiek meno ir estetikos dalimi.

Išvados

Vakarietiškoje lotoso pėdos traktuotėse susipina bent trys svarbiausios tendencijos – demonizavimas, erotizavimas ir estetizavimas. Kiekvienos jų dominavimas bei kaita priklausė ne tik nuo Vakarų kultūros vertybių kaitos, idėjų, bet ir nuo pasirinktų tyrinėjimo šaltinių – ar tai būtų pačių moterų prisiminimų apie skausmo patyrimą bei pasakojimų apie gyvenimą „įkalintame kūne“, įkalinimą namuose (skatinę pėdų demonizavimą), erotinis menas arba vadinamieji „pavasario paveikslėliai“, „vidinių kambarių“ (*fang zhong*) iliustracijos, grožinė literatūra, vyrų liudijimai (skatinę erotizavimą), patys bateliai ir jų dekoravimo ypatumai (skatinę estetizavimą). Požiūrių į šią pėdą kaita taip pat priklausė nuo Kinijos ir Vakarų santykio bei diskursų raidos (pvz., Kinijos egzotizavimo, stagnatizavimo, kolonializavimo iš Vakarų pusės ir kinų nacionalizmo bei atgimusios nostalgijos tradicinei kultūrai). Ne mažiau svarbi ir abipusė diskursų įtaka: vakariečių išsakyti kritiškai ir neigiami šio fenomeno vertinimai XIX a. pab. turėjo įtakos pačių kinų inicijuotam pėdos demonizavimui ir jos atitvarstymo kampanijai, o pėdos erotizavimas kiniškuose tekstuose XX a. viduryje paskatino panašią tendenciją ir XX a. antrosios pusės Vakarų sinologijoje. Tiesa, patys kinų mokslininkai didžiąja dalimi dabar apsiriboja šio reiškinio istorijos ir socialinių detalių tyrinėjimu.

Vis dėlto šiandieninis pasaulio globalėjimo ir itin intensyvaus kultūrų susitikimo amžius skatina pažvelgti į šią kinišką tradiciją ne vien iš mokslinių diskursų sąveikos ir dialogo perspektyvos, bet iš platesnės, universalesnės „erotizmo praktikos“ ir kultūros perspektyvos. Beje, taip padaryti dar XX a. viduryje siūlė žymus kinų kultūros ir jos simbolių tyrinėtojas Wolframus Eberhardas išangoje H. Levy knygai, pastebėdamas, kad vakariečiai ne mažiau nei kinai žavėjosi ir tebesižavi mažomis moterų,

dinastijos metu, taigi neva kaip rašęs iš pačios tradicijos „vidaus“, tačiau D. Ko mano, kad šis vardas – tai pseudonimas, po kuriuo slepiasi žmogus, galėjęs gyventi XX a. pr. (Ko 2005, p. 84).

ypač baletu šokėjų, pėdomis, kurios labai primena tvarstytas kinių pėdas. Negana to, „milijonai vyrų mėgaujasi, matytami moteris su tokiais aukštais aukštakulniais, kurie vizualiai deformuoja koją, o jų eisena atrodo tokia pavojingai neužtikrinta, kad pakeičia visą jų kūno judėjimą“ (Levy 1966, p. 16–17)²³. Tad žiūrint į dabartinių moterų „batus-žudikus“, ypač Lady Gagos „arklio kanopų“ batus, kurie labai primena mandžūrų moterų aukštakulnius („arklio-kanopos batus“ – *mati xie*, manomai avėtus būtent kaip alternatyva kinių lotoso bateliams), kyla klausimas, kad galbūt tvarstytų pėdų praktika turėjo žymiai ryškesnę įtaką šiuolaikinei vakarietišakai madai, nei manyta iki šiol. Juolab kad dauguma moterų prisipažįsta, jog nei viena aprangos dalis taip neperteikia moters savasties, vidinės būsenos ir galbūt jos seksualumo, kaip batai, kurie buvo ir tebėra viena didžiausių moterų aistrų – ir turbūt visais laikais, ir visose kultūrose. Tad pabaigai pacituosiu Wang Ping žodžius: „Tai, ką šiuolaikinės amerikiečių moterys įsivaizduoja ar praktikuoja, Kinijoje jau buvo paversta realybe prieš tūkstantį metų. Tūkstantį metų kinų moterys tvarstė savo pėdas (simbolines vaginas) ir puošė jas įvairiais būdais (rišimu, apgaubimu, perdūrinėjimu) bei stiliais (transvestitų, gyvūnų, augalų, daiktų) lygiai taip pat, kaip XX amžiaus amerikiečiai tai įsivaizduoja jų vaginos monologuose. Per laiką, erdvę ir kultūrą pagaliau rytiečių ir vakariečių moterų svajonės susiliejo“ (Ping 2000, p. 233).

Literatūra

- Ebrey, Patricia. 1999. Gender and Sinology: Shifting Western Interpretations of Footbinding, 1300–1890. In: *Late Imperial China*, Vol. 20, p. 1–34.
- Ko, Dorothy. 2001. Bondage in Time: Footbinding and Fashion Theory. In: *Modern Chinese Literary and Cultural Studies in the Age of Theory*. Edited by Rey Chow. Duke University Press.
- Ko, Dorothy. 2005. *Cinderella's Sisters. A Revisionist History of Footbinding*. Berkeley and Los Angeles: University of California Press.
- Levy, Howards. 1966. *Chinese Footbinding: The History of a Curious Erotic Custom*. New York: Walton Rawls.
- Matignon, J. J. 1936. *La Chine hermétique. Superstitions, Crime et Misère*. Paris: Librairie orientaliste Paul Geuthner.
- Mickūnas, Algis. 2010. *Summa erotica*. Vilnius: Apostrofa.
- Perniola, Mario. 1989. Between Clothing and Nudity. In: *Zone 4: Fragments for a History of the Human Body*, edited by Michel Feher, Ramona Nadaff, Nadia Tazi. Part Two. New York: Zone Books.
- Poškaitė, Loreta. 2010. Aistrų ir troškimų vaizdavimas Ming laikotarpio erotiniame kinų romane *Slyvos šakelė auksinėje vazoje (Jin ping mei)*. In: *Rytai–Vakarai. Komparatyvistinės studijos IX*. Vilnius: LKTI.

²³ Be to, Eberhardas abejojo, ar vakariečiai pagrįstai kritikavo šią kinų tradiciją kaip nusižengimą vadinamajam „natūralumui“, nes žiūrint net ir iš praeito amžiaus perspektyvos, visiškai neaišku, ką reiškia toks natūralumas – turint omenyje, kad, pasak jo, socialinės institucijos nuo seniausių laikų pradėjo kontroliuoti net ir pačių primityviausių arba natūraliausių žmogaus instinktų tenkinimą“ (Levy 1966, p. 16–17).

- Ping, Wang. 2000. *Aching for Beauty: Footbinding in China*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Poškaitė, Loreta, 2008. Mėgavimasis daiktais ir daiktų estetika tradicinėje Kinijoje. In: *Estetikos ir meno filosofijos probleminių laukų sąveika*. Vilnius: KFMI, p. 435–453.
- Van Gulik, Robert H. 1961. *Sexual Life in Ancient China*. Leiden.
- Van Gulik, Robert H. (author), Goldin, Paul R. (introduction). 2003. *Sexual Life in Ancient China: A preliminary Survey of Chinese Sex and Society from ca. 1500 B.C. till 1644 A.D.* Leiden: Brill.
- Whitefield, Brent. 2008. The Tian Zu Hui (Natural Foot Society): Christian Women in China and the Fight against Footbinding. In: *Southeast Review of Asian Studies*, Vol. 30, p. 203–212.
- Zito, Angela. 2006. Bound to Be Represented: Theorizing/Fetishizing Footbinding. In: *Embodied Modernities. Corporeality, Representation, and Chinese Cultures*, edited by Fran Martin and Larissa Heinrich. Honolulu: University of Hawaii Press.

Eroticism from the Perspective of Twenty-First-Century Comparative Cultural Studies: Western and Chinese Approaches to Lotus Feet

Summary

Key words: the lotus feet, footbinding, eroticism, the body, fetishism, text, literary imagination

The custom of footbinding in traditional China is the phenomenon, which in the West was viewed with a great controversy. It was considered as both, exotic and disgusting, worth of emulation and condemnation. However, since the second half of the twentieth century Western sinologists tend to view the bound feet as an object of eroticization. In other words, it is treated as the means of provoking men's sexual desire, as well as maintaining women's power. Such views are based on various Western theories, especially on psychoanalytic theory of fetishism. The paper aims to reveal the particular tendencies and features in the eroticization of the lotus feet, with the particular attention on its relation to the literary imagination or textual culture. It will also discuss the relationship between the eroticization of footbinding in the Western and Chinese sinology, as well as their connection with the modern Western culture of eroticism.